

Delinquentie van adolescenten: De rol van delinquente vrienden en emotionele problemen¹

Kim E.P.T. Custers & Rutger C.M.E. Engels

Adolescent delinquency: the role of delinquent friends and emotional disturbance

The present paper proposes that delinquent reciprocal friends can affect subsequent individual delinquent behavior and that especially adolescents with emotional problems are vulnerable for peer pressure. A short term longitudinal study was conducted to examine the links between the influence of delinquent friends and emotional disturbance on delinquent behavior among 1258 Dutch early-adolescents. Results showed that delinquent behavior of reciprocal friends affect subsequent delinquent behavior of early-adolescents. In addition, social emotional problems (lack of sociability, loneliness and shyness) had a moderating effect on the relationship between delinquent friends and subsequent adolescent delinquent behavior. Non-social emotional problems (low self-esteem, stress and depression) did not have a direct moderating effect, but there was a direct correlation with delinquent behavior.

Inleiding

De sterke relatie tussen de omgang met delinquente vrienden en delinquent gedrag van adolescenten is in verscheidene studies aangetoond (Agnew, 1991; Elliott, Huizinga & Ageton, 1985; Elliott & Menard, 1996; Farrington, Ohlin & Wilson, 1986; Patterson & Dishion, 1985; Simons, Wu, Conger & Lorenz, 1994; Vitaro, Brendgen & Trembley, 2000; Warr, 1993a, 1993b). Volgens enkele van deze studies is met name in de vroege adolescentie de rol van delinquente vrienden bij ontwikkeling van individueel delinquent gedrag van belang. Deze delinquente leeftijdgenoten zouden zelfs een cruciale rol spelen in de ontwikkeling van delinquent gedrag bij vroege adolescenten volgens Dishion en collega's (zie Dishion, Capaldi, Spracklen & Li, 1995; Dishion, Patterson, Stoolmiller & Skinner, 1991; Patterson, Reid & Dishion, 1992). Vaak wordt onderzoek verricht naar factoren die de omgang met delinquente vrienden voorspellen. In contrast met deze studies zijn er slechts enkelen die zoeken naar factoren die invloed hebben op de vatbaarheid van jongeren voor het gedrag en mening van hun vrienden. Volgens Vitaro et al. (2000) is het mogelijk dat persoonsfactoren en relatio-

Kim Custers is pedagogoog.

Rutger Engels is als hoogleraar verbonden aan de sectie Orthopedagogiek, Gezin en Gedrag van de Katholieke Universiteit Nijmegen.

Correspondentieadres: Rutger Engels, Orthopedagogiek, Gezin en Gedrag, Katholieke Universiteit Nijmegen, Postbus 9104, 6500 HE Nijmegen. e-mail: r.engels@ped.kun.nl

nele factoren bepalen in hoeverre adolescenten door hun vrienden worden beïnvloed. In de huidige studie gaat het om de rol van delinquente vrienden bij de ontwikkeling van delinquent gedrag van Nederlandse vroeg-adolescenten. De vraag is of de mate waarin vroeg-adolescenten vatbaar zijn voor invloed van delinquente vrienden afhangt van individuele emotionele problemen. Om een voorbeeld te geven, wanneer jongeren zich erg eenzaam voelen en aansluiting zoeken bij een vriendengroep zullen deze jongeren zich waarschijnlijk makkelijker laten beïnvloeden door delinquente leeftijdgenoten dan jongeren die zich niet eenzaam voelen. De verwachting van de huidige studie is dus dat emotionele problemen een modererende rol spelen bij de invloed van vrienden op de ontwikkeling van delinquent gedrag van adolescenten.

Ontwikkeling van delinquentie in de adolescentieperiode

Er is momenteel nog weinig onderzoek in Nederland naar delinquent gedrag van kinderen en vroeg-adolescenten (Loeber, Slot & Sergeant, 2001). Ook het WODC blijkt geen recente gegevens te hebben over crimineel gedrag van kinderen tot 12 jaar buiten de officiële politiecijfers (M. Kreussink, persoonlijke communicatie, 2003). Rovers en Wouters (1995) hebben onderzoek verricht naar regelovertreding bij ruim 3000 Rotterdamse scholieren in de leeftijdscategorie van elf tot dertien jaar. Zij vonden dat ruim een kwart van de deelnemende kinderen wel eens aan een vechtpartij had deelgenomen. Datzelfde percentage (25%) had wel eens iemand bedreigd met een mes of een ander wapen en één op de twintig leerlingen had wel eens iemand daadwerkelijk met een mes of ander wapen verwond. Eén op de 25 scholieren geeft aan wel eens iemand te hebben gedwongen geld of andere waardevolle spullen af te geven (Rovers & Wouters, 1996). In een andere studie gaf 19,1% van de jongens in de leeftijd van twaalf tot veertien jaar aan een vorm van jeugdcriminaliteit te hebben gepleegd (Luijpers, Overbeek & Meeus, 2001). Duidelijk is dat ook in deze jonge leeftijdsgroep delinquent gedrag voorkomt². Het huidige onderzoek gaat dan ook in op deze groep van vroeg-adolescenten omdat het onderzoek hiernaar nog beperkt is. Een andere reden voor de keuze voor deze leeftijdsgroep is het feit dat jongeren in de vroege adolescentie zich in een transitierijke periode bevinden, waaronder de overgang van de basisschool naar de middelbare school. Deze transitie brengt onzekerheden met zich mee welke voor een deel terug te brengen zijn op de nieuwe sociale positie waarin jongeren terechtkomen. Op de basisschool zijn ze de oudsten van de school en bezitten ze de hoogste status (Bosma, 1993; Finkenauer, Engels, Meeus & Oosterwegel, 2002). Na de overgang naar de middelbare school zijn ze de jongsten en staan ze veelal onderaan op de hiërarchische ladder. Dus juist vroeg-adolescenten zijn vatbaar voor psychosociale problemen, zoals delinquentie, doordat zich in deze leeftijdsfase veel wisselingen voordoen (Finkenauer et al., 2002).

Over de verschillen tussen Nederlandse jongens en meisjes is het volgende bekend: jongens rapporteren gemiddeld veel meer (verschillende) delicten dan meisjes (Rovers & Wouters, 1996, p.32 in: Loeber, Slot & Sergeant, 2001; Rantakillio, Myhrman & Koironen, 1995). In de regel heeft delinquent gedrag van jongens en meisjes een curvilineair verband met leeftijd: de jeugdcriminaliteit heeft een piek op vijftien tot zeventien jarige leeftijd en neemt daarna weer af.

Ontwikkeling van vriendschappen in de vroege adolescentieperiode

Erikson (1959) benoemde de adolescentieperiode als een focus op de zoektocht naar identiteit, een fase van exploratie. Om hun identiteit te vormen moeten

adolescenten de veiligheid van de kindertijd loslaten en proberen zelfstandig en autonoom te worden (zie ook Finkenauer et al., 2002). In vergelijking met zowel jongere kinderen als oudere adolescenten hebben vroeg-adolescenten doorgaans een lager zelfvertrouwen. Ze zijn zich meer bewust van hun tekortkomingen, zwakke punten en hebben minder vertrouwen in hun functioneren op school (Lissenberg, Ruller & Swaaningen, 1999).

Op sociaal gebied ontwikkelen vroeg-adolescenten heldere representaties van wat leeftijdgenoten van hen verwachten. Deze gerichtheid op leeftijdgenoten en het aangaan van vriendschappen maakt hen kwetsbaar voor psychosociale problemen. Vroeg-adolescenten geven aan meer onzeker te zijn over hun sociale positie en bij acceptatie door leeftijdgenoten dan jongere kinderen. Ze spenderen meer tijd, energie en denkwerk om hun sociale status in vriendengroepen te beschermen en niet afgewezen te worden (Gavin & Furman, 1989; Parker, Rubin, Price & DeRosier, 1995; Markus & Nurius, 1986). Gavin en Furman (1989) suggereren dat de deelname aan een populaire groep op school een gevoel van 'erbij horen' met zich mee brengt. Het geeft jongeren reden om zich veilig te voelen. Het geeft hen assertiviteit in hun onafhankelijkheid en de mogelijkheid hun relationele identiteit te vormen. Adolescenten gaan dan ook behoorlijk ver om zich aan de sociale norm van de vriendengroep te houden en ze zijn constant bezig om er zorg voor te dragen dat ze binnen de normen blijven passen. Het is dan ook niet onverwacht dat (vooral) vroeg-adolescenten een grotere conformiteit laten zien dan jongere kinderen of laat-adolescenten (Lissenberg et al., 1999). Door deze grote conformiteit aan gedrag en meningen van vrienden zijn adolescenten ook eerder geneigd om mee te gaan in delinquent gedrag van hun vrienden.

De rol van vrienden bij delinquent gedrag van adolescenten is te illustreren door het gegeven dat een groot deel van de jeugdcriminaliteit in groepsverband gepleegd wordt (o.a. Loeber et al., 2001). De resultaten van een onderzoek door Brendgen, Vitaro en Bukowski (2000) laten een significante relatie zien tussen de gerichtheid op delinquente vrienden en het daaropvolgend delinquent gedrag van de adolescenten twee jaar later. Vroeg-adolescenten plegen hun eerste delict veelal samen met mededaders in plaats van alleen. Na dit eerste delict zijn adolescenten ook eerder geneigd met anderen te opereren (Loeber et al., 2001).

In de wetenschappelijke theorie vinden we verschillende verklaringen voor delinquent gedrag van adolescenten en de relatie met delinquent gedrag van vrienden (zie overzichten van o.a. Luijpers, 2000; Nijboer, 1997; Thornberry, 1997; Weerman, 1998). Een voorbeeld hiervan is de differentiële associatietheorie van Sutherland (1947). Als iemand crimineel wordt dan komt dat volgens de theorie door het hebben van contacten met criminele gedragspatronen en door een relatieve afscherming van contacten met niet-criminele gedragspatronen. Ieder mens assimileert onvermijdelijk aan de hem omringende cultuur, tenzij andere patronen daarmee in conflict zijn. Wanneer een vroeg-adolescent contacten heeft met adolescenten die criminele gedragspatronen vertonen en er amper contacten zijn met leeftijdgenoten die niet crimineel zijn, zal er - volgens de differentiële associatie - een assimilatie aan dit gedrag plaats kunnen vinden. Hierbij aansluitend geeft Bandura (1971) aan dat sociaal gedrag geleerd wordt door observatie. Mensen zijn geneigd in groepen te bewegen. Personen beïnvloeden gedrag van individuen door een voorbeeld neer te zetten en dat te voeden door bekrachtiging. Of bepaald deviant gedrag overgenomen wordt hangt af van vroegere en huidige beloningen, welke teruggebracht dienen te kunnen worden tot het alternatieve gedrag. De consequenties van deze alternatieve gedraging kunnen zowel sociaal als niet-sociaal zijn. Voorbeelden hiervan zijn het verkrijgen van groeps-

lidmaatschap of materieel bezit (Bandura, 1971). De omgang met deviante vrienden kan dus ook gevoed worden door positieve bekrachtiging van het eigen antisociaal gedrag van de adolescent (Brendgen et al., 2000). De deviante karaktereigenschappen van een adolescent spelen mogelijk een rol in de selectie van vriendschappen. Deze zouden namelijk voor een deel gebaseerd zijn op de affiniteit, de wederkerige aantrekking in de gelijkheid van attitudes en gedragingen (Cairns, Cairns, Neckerman, Gest & Garipey, 1988; Snyder, Dishion & Patterson, 1986). We hebben gezien dat vroeg-adolescenten zich conformeren aan het gedrag van hun leeftijdgenoten en geneigd zijn mee te gaan in gedrag van hun vrienden. Daarbij zien we dat vrienden dus ook delinquent gedrag van adolescenten kunnen beïnvloeden en belonen door middel van positieve bekrachtiging.

Emotionele problemen en delinquent gedrag van vroeg-adolescenten

Jongeren met een verhoogd risico op delinquent gedrag onderscheiden zich door hun (negatieve) zelfbeeld, (gebrek aan) zelfrespect en geneigdheid tot risicozoekend gedrag (o.a. Brown, Mounts, Lamborn & Steinberg, 1993). In onderzoek van Overbeek, Vollebergh, Meeus, Engels en Luijpers (2001) wordt aangetoond dat er een parallele toename is van delinquent gedrag en emotionele problemen in de vroege adolescentie. Daarbij bleek dat bij vroeg-adolescenten emotionele problemen voorlopers waren van delinquentie. Brengen et al. (2000) vinden in hun onderzoek dat adolescenten die met delinquente vrienden omgaan niet alleen meer delinquent zijn dan hun leeftijdgenoten, maar ook meer emotionele problemen (depressieve gedachten) hebben. Deze onderzoeksresultaten geven aan dat er sprake is van een samenhang tussen emotionele problemen en delinquent gedrag en dat er bij adolescenten met delinquente vrienden meer emotionele problemen bestaan dan bij hun leeftijdgenoten. Dat is op zich weinig nieuws. Het is echter ook mogelijk dat emotionele problemen niet enkel direct samenhangen met delinquent gedrag, maar ook indirect. In het huidige onderzoek wordt gekeken naar verschillende emotionele problemen die zijn onderverdeeld in emotionele problemen die sociaal (sociabiliteit, verlegenheid en eenzaamheid), dan wel direct niet-sociaal (zelfvertrouwen, stress en depressie) van aard zijn. We gaan, zoals eerder is vermeld, na in hoeverre deze emotionele problemen invloed hebben op de rol die delinquente vrienden spelen bij de ontwikkeling van delinquent gedrag van vroeg-adolescenten.

De huidige studie

In de huidige studie gaan we na of het delinquent gedrag van de beste vriend van vroeg-adolescenten samenhangt met het delinquent gedrag van deze adolescenten. Daarnaast gaan we na of de relatie tussen delinquent gedrag van deze vriend en dat van de adolescent beïnvloed wordt door emotionele problemen van de adolescent, waarin we onderscheid maken in emotionele problemen die sociaal en niet-sociaal van aard zijn. We maken gebruik van een longitudinaal onderzoek onder jongeren in de leeftijd van elf tot veertien jaar, waarbij we gegevens hebben verkregen van zowel de adolescent als zijn of haar beste vriend. Als het gaat om de beste vriend hebben we alleen gebruik gemaakt van gegevens van vriendenkoppels die beiden aangeven elkaar tot hun beste vrienden te rekenen (wederkerige vriendschapsrelatie).

Allereerst verwachten we dat adolescenten die delinquent gedrag vertonen vaker een beste vriend hebben die ook delinquent gedrag vertoont dan adolescenten die geen delinquent gedrag vertonen. Ten tweede verwachten we dat

vroeg-adolescenten met een delinquente beste vriend eerder geneigd zijn delinquent gedrag te ontwikkelen in vergelijking met adolescenten zonder delinquente beste vriend. Vervolgens is er de verwachting dat emotionele problemen samenhangen met delinquent gedrag. Ten slotte wordt de hoofdvraag van het onderzoek getoetst vanuit de hypothese: met name jongeren met emotionele problemen zijn vatbaar voor de invloed van delinquente vrienden bij hun eigen ontwikkeling van delinquent gedrag.

Indien uit onze bevindingen blijkt dat niet alle jongeren die omgaan met delinquente vrienden zelf delinquent worden, maar dat dit vooral geldt voor bepaalde subgroepen van jongeren en dan met name de groep die zelf emotionele problemen heeft, dan geeft dit niet alleen een belangrijk wetenschappelijk inzicht maar ook praktische aanknopingspunten voor vroegtijdige preventie.

Methode

Respondenten en procedure

De data voor de analyses zijn afkomstig van een grootschalig longitudinaal onderzoek onder 1969 vroeg-adolescenten bij de eerste meting en 1841 respondenten bij de tweede meting. De leeftijd van de respondenten varieerde van tien tot vijftien jaar (eerste en tweede meting, respectievelijk: \underline{M} = 12.3 jaar, \underline{SD} = .49, \overline{M} = 12.9 jaar, \overline{SD} = .50). In totaal werden tien Nederlandse scholen in de omgeving van Utrecht, Zaltbommel en Apeldoorn geselecteerd. In ieder school werden de leerlingen in alle brugklassen ondervraagd. In totaal namen 80 klassen deel (46.6% brugklas havo/vwo, 17.8% brugklas mavo/havo, 11.8% brugklas mavo). Op het moment van de meting woonde 87.5% van de respondenten bij beide ouders, 8.4% woonde bij hun moeder en 1.0% bij hun vader. De ouders van de respondenten werden op de hoogte gesteld van de doelen van het onderzoek. Zij konden middels een brief aangeven wanneer ze niet instemden met de deelname van hun kind aan het onderzoek.

De vragenlijsten werden klassikaal afgenomen waardoor de non-respons beperkt werd tot het aantal afwezig van die dag. Het eerste meetmoment was in de herfst van 2000. In de zomer van 2001 vond de tweede meting plaats (6 maanden na de eerste meting). De vragenlijsten werden op dezelfde manier afgenomen. In totaal namen 1841 leerlingen deel aan beide metingen.

De aandacht werd mede gericht op de vertrouwelijkheid waarmee de vragenlijsten behandeld zouden worden. De respondenten werd duidelijk gemaakt dat de informatie vertrouwelijk behandeld zou worden en niet de leraren of ouders zou bereiken. De gegevens konden niet anoniem behandeld worden vanwege de noodzakelijke koppeling tussen leerlingnummer en naam om de follow-up te verwezenlijken. Om de respondenten te motiveren deel te nemen, werden er onder hen Cd-bonnen verloot.

Meetinstrumenten

De gebruikte meetinstrumenten werden, voor zover noodzakelijk, vertaald in het Nederlands.

Delinquent gedrag. Delinquent gedrag werd gemeten door een instrument om de frequentie van deelname aan kleine criminaliteit van niet-geïstitutionaliseerde adolescenten in kaart te brengen (Houtzager & Baerveldt, 1999). De respondenten werd gevraagd hoe vaak ze de afgelopen twaalf maanden een bepaalde acti-

viteit ondernomen hadden (bijvoorbeeld 'Door de politie opgepakt omdat je iets gedaan had' of 'Met stiften of een spuitbus dingen bewerkt'). De antwoorden op de veertien items tellende schaal konden worden gescoord op een 4-puntsschaal. De adolescenten gaven hierop aan of ze zich 1 (nooit), 2 (1 keer), 3 (2-3 keer) of 4 (4 keer of meer) aan kleine criminaliteit schuldig hadden gemaakt in de afgelopen twaalf maanden. Er was sprake van een hoge betrouwbaarheid op beide meetmomenten (Cronbach's alpha op t1 en t2 respectievelijk: $\alpha = .82$ en $\alpha = .91$). Een hoge score hield in dat de adolescent zich schuldig had gemaakt aan criminele activiteiten in de afgelopen twaalf maanden.

Wederkerigheid in vriendschappen. Een aangepast formaat van het instrument van Ennett en Bauman (1994) werd gebruikt om te meten of er sprake was van wederkerige vriendschappen. De respondenten dienden de namen van maximaal vijf van hun beste vrienden te noteren. Hieropvolgend werd door de respondent aangegeven of deze vrienden zich op dezelfde school bevonden als de respondenten. Deze restrictie binnen de school was nodig om wederkerige vriendschappen vast te stellen binnen de school setting. Immers, van mogelijke vrienden buiten school hadden we geen verdere gegevens. Een respondent had een wederkerige vriendschapsrelatie wanneer deze vriend de respondent ook in zijn/haar lijst van vijf beste vrienden had genoemd.

Zelfvertrouwen. Rosenberg's Self-Esteem-Scale (1965) meet het zelfvertrouwen van adolescenten. Er werd een schaal van tien items gebruikt (bijvoorbeeld 'Nu en dan denk ik dat ik nergens goed voor ben', of 'Over het geheel genomen ben ik tevreden over mezelf'). De antwoorden konden worden ingevuld op een 4-puntsschaal (1 = past helemaal niet bij me, 4 = past goed bij me). De interne consistentie bedroeg $\alpha = .80$. Een hoge score op de schaal gaf aan dat de respondent een hoge mate van zelfvertrouwen had.

Depressie. De Depressive Mood List van Kandel en Davies (1982) werd door de respondenten ingevuld om in kaart te brengen in hoeverre de respondenten een negatieve stemming ervoeren. De respondenten gaven aan in hoeverre bepaalde gevoelens de afgelopen twaalf maanden zijn voorgekomen ('Me te moe voelen om iets te doen' of 'Weinig hoop voor de toekomst hebben'). De antwoorden konden gegeven worden op een 5-puntsschaal (1 = nooit, 5 = altijd). De interne consistentie was $\alpha = .78$. Een hoge score gaf aan dat er sprake was van een hoge mate van depressiviteit.

Stress. De Perceived Stress Scale (PSS; Cohen, Kamarck & Mermelstein, 1983) werd gebruikt om te achterhalen in welke mate de adolescent zijn of haar leven als onvoorspelbaar en ongecontroleerd ervoer. Respondenten noteerden hoe vaak bepaalde gevoelens hen in de afgelopen maand bezig hadden gehouden. Voorbeelden van de elf items tellende schaal zijn: 'Ben jij van streek geweest omdat er iets onverwachts gebeurde?' en 'Liepen de moeilijkheden zo hoog op dat je er geen raad meer mee wist?'. De antwoorden werden gegeven op een 5-puntsschaal (1 = nooit, 5 = altijd). Een hoge score op deze schaal hield in dat de respondent een hoge mate van stress in zijn/haar leven ervoer. De interne consistentie bedroeg $\alpha = .80$.

Sociabiliteit. Sociabiliteit is gedefinieerd als de behoefte om met anderen om te gaan. De respondenten gaven op een verkorte versie van een schaal van Eisenberg (1992) aan in hoeverre bepaalde uitspraken bij hen pasten. Voorbeelden van

deze, in totaal acht, uitspraken zijn: 'Ik ben niet nerveus voor een groep' en 'Ik vind gezelschap van anderen aangenaam'. De antwoorden werden gegeven op een 4-puntsschaal (1 = past helemaal niet bij me, 4 = past goed bij me). De interne consistentie bedroeg $\alpha = .62$. Een hoge score op deze schaal hield in dat de respondent een hoge mate van sociabiliteit bezat.

Verlegenheid. Verlegenheid werd gemeten met een verkorte vorm van de Shyness scale van Eisenberg et al. (1995). De respondenten gaven antwoord op de vraag in hoeverre bepaalde uitspraken bij hen pasten ('Het is moeilijk voor mij om een gesprek met een vreemde te beginnen' en 'Ik voel me onprettig op feestjes en verjaardagen waar veel mensen zijn'). De antwoorden van de negen items tellende schaal konden gegeven worden op een 4-puntsschaal (1 = past helemaal niet bij me, 4 = past goed bij me) waarbij een hoge score inhield dat de respondent een hoge mate van verlegenheid bezat. De betrouwbaarheid van deze schaal bedroeg $\alpha = .64$.

Eenzaamheid. Eenzaamheid werd gemeten aan de hand van de herziene versie van de UCLA Loneliness Scale (Russell, Peplau & Cutrone, 1980). De schaal bestaat uit tien uitspraken die te maken hebben met de mate waarin een persoon zich eenzaam voelt ('Ik voel me alleen' en 'Zelfs wanneer ik in gezelschap ben voel ik me eenzaam'). De antwoordmogelijkheden werden weergegeven op een 5-puntsschaal (1 = klopt helemaal niet, 5 = klopt helemaal). De interne consistentie bedroeg $\alpha = .71$. Hogere scores gaven een sterker gevoel van eenzaamheid weer.

Strategie voor analyse. Allereerst wordt er door middel van beschrijvende analyses een eerste beeld gegeven van de resultaten van het onderzoek, waarbij tevens het verschil tussen jongens en meisjes aandacht krijgt. Ten tweede worden de correlaties tussen de verschillende variabelen berekend. Door middel van multivariate regressieanalyses wordt tenslotte onderzocht of de emotionele problemen van vroeg-adolescenten direct samenhangen met delinquent gedrag en of er sprake is van een modererende invloed van emotionele problemen op de relatie tussen delinquent gedrag van de beste vriend en dat van de respondent. Het gaat hier om longitudinale analyses waarbij delinquentie op tijdstip 2 wordt voorspeld door de model variabelen (delinquentie vriend en emotionele problemen) nadat gecontroleerd is voor de invloed van delinquentie van de respondent op tijdstip 1. Hierdoor kan onderzocht worden of delinquentie van vrienden en emotionele problemen van invloed zijn op de verandering in delinquentie

Resultaten

Beschrijvende analyses over delinquent gedrag, emotionele problemen en geslachts-verschillen

De steekproef werd gereduceerd naar 1401 op het moment dat de respondenten zonder een wederkerige vriendschapsrelatie uit de steekproef werden verwijderd. In totaal gaven 271 respondenten (15%) aan helemaal geen vrienden, of geen vrienden op school te hebben. 169 (9,2%) respondenten hielden er geen wederkerige vriendschapsrelatie binnen school op na. Vervolgens werden 143 respondenten uit de steekproef gehaald omdat ze geen complete gegevens hadden verstrekt over alle items op de twee meetmomenten. Tabel 1 geeft de resultaten weer van de gemiddelde scores en standaarddeviaties van de respondenten ($N = 1258$). Jongens vertoonden meer delinquent gedrag dan meisjes (jongens; $\bar{M} = 1.30$, $SD = 0.47$;

meisjes; $M = 1.09$, $SD = 0.22$; $t = 10,00$; $p < .001$). Emotionele problemen kwamen weer meer voor bij meisjes dan bij jongens. Meisjes ervoeren met name meer stress, hadden minder zelfvertrouwen en waren minder verlegen dan jongens.

Tabel 1

Gemiddelden en standaarddeviaties van de emotionele problemen van jongens en meisjes

	Jongens		Meisjes	
	<u>M</u>	<u>SD</u>	<u>M</u>	<u>SD</u>
Delinquent gedrag t1	1.27	.35	1.08***	.16
Delinquent gedrag t2	1.29	.47	1.09***	.22
Stress	2.16	.51	2.26**	.56
Depressie	2.20	.64	2.31	.66
Zelfvertrouwen	3.27	.45	3.11***	.53
Sociabiliteit	2.07	.50	1.94	.52
Verlegenheid	2.31	.42	2.26*	.45
Eenzaamheid	1.59	.48	1.57	.49

* $p < 0.10$; ** $p < 0.05$; *** $p < 0.01$

Correlaties tussen delinquent gedrag en emotionele problemen

Om te zien of er sprake is van samenhang tussen de verschillende variabelen (emotionele problemen en delinquent gedrag) zijn de correlaties berekend. De resultaten zijn te vinden in tabel 2, apart voor jongens en meisjes.

Tabel 2

Correlatiematrix met alle variabelen

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Delinquentie t1		.53***	.16***	.23***	.17***	-.10*	.12**	-.02	.05
Delinquentie t2	.42***		.25***	.14**	.10*	-.11*	.07	-.03	.12**
Delinquentie beste vriend	.13**	.13**		-.02	-.01	-.02	.02	-.05	.02
Stress	.22***	.14**	.03		.56***	-.53***	-.13**	.27***	.45***
Depressie	.18***	.12**	.03	.65***		-.42***	-.14***	.32***	.39***
Gebrek aan zelfvertrouwen	-.13**	-.14**	-.05	-.61***	-.54**		.21***	-.31***	-.50***
Weinig sociabel	.01	-.06	-.03	-.11**	-.11**	-.15***		.29***	.32***
Verlegenheid	-.06	-.07	-.03	.29***	.31***	-.30***	-.37***		.31***
Eenzaamheid	.08*	.04	-.04	.48***	.41***	-.45***	-.37***	.38***	

Noot: Meisjes onder de diagonaal, jongens boven de diagonaal; * $p < .05$; ** $p < 0.10$; *** $p < 0.001$

De correlatie tussen delinquent gedrag op tijdstip 1 en 2 geeft aan dat wanneer een jongen op tijdstip 1 delinquent gedrag toonde, de kans redelijk groot is dat hij dit op tijdstip 2 ook zal doen. Daarnaast is er een behoorlijke samenhang tussen gedrag van vrienden en dat van de respondent: delinquenten gaan vooral om met delinquente vrienden. Emotionele problemen (niet sociaal van aard) hebben tevens een behoorlijk grote onderlinge samenhang. Depressie en stress correleren redelijk sterk met elkaar, evenals depressie met zelfvertrouwen en zelfvertrouwen

met stress. De meer sociaal-emotionele problemen geven een minder duidelijk beeld, maar eenzaamheid correleert toch redelijk positief met de twee andere variabelen: verlegenheid en sociabiliteit. Verlegenheid en sociabiliteit hangen, op hun beurt, onderling licht negatief samen. De onderlinge samenhang tussen de sociale en niet-sociale emotionele problemen is ook redelijk groot. Zo ervaren jongeren die eenzaam zijn ook meer gevoelens van stress en hebben ze minder zelfvertrouwen.

Meisjes laten, in vergelijking met jongens, een minder sterke samenhang in delinquent gedrag zien tussen de twee tijdstippen. Daarnaast is er een minder sterke samenhang met delinquent gedrag van beste vrienden en vriendinnen dan bij jongens. De correlaties tussen stress, depressie en zelfvertrouwen, zijn sterk. Wanneer meisjes een hoge mate van stress ervaren hebben zij ook vaker depressieve gedachten en hebben minder zelfvertrouwen. Zelfvertrouwen en depressie correleren sterk negatief met elkaar. De correlaties van de meer sociaal-emotionele problemen onderling zijn minder sterk, maar er bestaat toch een redelijke samenhang tussen eenzaamheid, verlegenheid en sociabiliteit bij meisjes. Deze tendens is ook terug te zien bij jongens. Bij meisjes is er tevens een redelijk grote samenhang tussen de sociale en niet-sociale emotionele problemen. De sterkste correlaties zijn, net als bij de jongens, terug te vinden voor de onderlinge samenhang van de variabelen zelfvertrouwen en eenzaamheid en tussen eenzaamheid en stress.

Delinquent gedrag van vroeg-adolescenten hangt samen met een aantal emotionele problemen. Uit de correlaties van delinquent gedrag gemeten op tijdstip 1 blijkt dat delinquent gedrag en stress onderling de sterkste samenhang hebben. Wanneer een adolescent veel stress ervaart in zijn/haar leven is de kans groter dat hij of zij delinquent gedrag vertoont. Verder tonen de resultaten van de jongens een samenhang aan tussen delinquent gedrag en depressie, zelfvertrouwen en sociabiliteit. Bij meisjes zijn ook een aantal samenhangen met delinquent gedrag te onderscheiden, namelijk voor depressie en zelfvertrouwen.

Sekseverschillen in de correlaties

De correlaties tussen modelvariabelen zijn apart berekend voor jongens en meisjes. Er kan echter getoetst worden of deze correlaties echt statistisch van elkaar verschillen met de Fisher z - toets. Hierbij komt naar voren dat jongens stabielere zijn dan meisjes wanneer het gaat om delinquent gedrag op tijdstip 2 in relatie tot tijdstip 1 (jongens: $r = .53$; meisjes: $r = .42$; $p < .01$). De samenhang tussen delinquent gedrag van de beste vriend en het gedrag van de respondent op tijdstip 2 is hoger bij jongens dan bij meisjes (jongens: $r = .25$; meisjes $r = .13$; $p < .05$). Wanneer we kijken naar de niet-sociale emotionele problemen laten de meisjes telkens een grotere samenhang zien dan jongens; er bestaat een grotere samenhang tussen depressie en zelfvertrouwen (jongens: $r = .56$; meisjes: $r = .65$; $p < .01$), een grotere samenhang tussen zelfvertrouwen en depressie (jongens: $r = -.42$; meisjes: $r = -.54$; $p < .01$) en tussen zelfvertrouwen en stress (jongens: $r = -.53$; meisjes: $r = -.61$; $p < .05$). De correlaties tussen de sociale emotionele problemen laten geen significante verschillen zien tussen jongens en meisjes.

Hïërarchische multivariate regressie-analyses

In de regressieanalyses wordt getoetst wat de effecten zijn van de verschillende variabelen op de afhankelijke variabele delinquentie (op tijdstip 2). Ten eerste wordt er nagegaan of er sprake is van directe effecten (delinquentie op tijdstip 1,

delinquent gedrag van de beste vriend en de sociale en niet-sociale emotionele problemen (beide stap 2) op de variabele delinquent gedrag op tijdstip 2. Vervolgens wordt er in de derde stap nagegaan of er een interactie-effect van delinquent gedrag van vrienden met één van de emotionele problemen was.

Er is gekeken of er verschillen in effecten in de modellen tussen jongens en meisjes bestonden, maar geen van de 3-weg interacties bleek significant te zijn. Vandaar dat er voor gekozen is de analyses alleen voor de totale groep te presenteren.

Zelfvertrouwen. Delinquent gedrag op tijdstip 2 wordt voor een deel verklaard door delinquent gedrag op tijdstip 1 ($\beta = .53$; $p < .001$) (Tabel 3). Daarnaast is het delinquent gedrag van de beste vriend op tijdstip 1 gerelateerd aan delinquent gedrag van de adolescent op tijdstip 2 ($\beta = .16$; $p < .001$). Omgang met een delinquente beste vriend leidt dus tot een intensivering van delinquent gedrag bij jongeren. Daarnaast bleek dat jongeren met weinig zelfvertrouwen meer delinquent gedrag vertoonden op tijdstip 2. In de derde stap werd nagegaan of er een interactie-effect was van delinquent gedrag van de beste vriend met het emotionele probleem zelfvertrouwen. Dit interactie-effect werd hier echter niet gevonden.

Depressie. De bevindingen voor de voorspelling van depressie (zie Tabel 3) waren vergelijkbaar met die voor zelfvertrouwen. Echter, depressie heeft geen directe relatie met delinquent gedrag op tijdstip 2. In de derde stap werd geen interactie-effect gevonden voor delinquent gedrag van de beste vriend en depressie.

Stress. De bevindingen voor de voorspelling van delinquent gedrag op tijdstip 2 door stress en gedrag van de beste vriend (zie Tabel 3) waren vergelijkbaar met die voor zelfvertrouwen. In de regressievergelijking werden de variabelen delinquent gedrag van de beste vriend en stress opgenomen. Stress had geen directe relatie met delinquent gedrag op tijdstip 2. In de derde stap werd geen bewijs gevonden voor een interactie-effect van stress met delinquentie van de beste vriend.

Tabel 3

Hierarchische Regressie Analyses voor het Effect van Delinquent Gedrag Adolescent t1, Delinquentie Beste Vriend en Niet-sociale Emotionele Problemen op Delinquentie t2

	Laag zelfvertrouwen		Stress		Depressie	
	β	R ²	β	R ²	β	R ²
Stap 1		.32		.32		.32
Delinquentie t1	.56***		.56***		.56***	
Stap 2		.34		.34		.34
Delinquentie t1	.53***		.52***		.53***	
Delinquentie beste vriend	.16***		.16***		.16***	
Emotioneel probleem	-.06**		.03		.03	
Stap 3		.34		.34		.34
Delinquentie t1	.56***		.56***		.52***	
Delinquentie beste vriend	.15***		.16***		.16***	
Emotioneel probleem	-.06**		.03		.03	
Interactie-effect (Delinquentie beste vriend * Emotioneel probleem)	.01		.03		.03	

* $p < 0.10$; ** $p < 0.05$; *** $p < 0.01$

Sociabiliteit. Nadat wederom dezelfde procedure werd uitgevoerd zoals boven beschreven, werd in de derde stap het interactie-effect tussen delinquent gedrag van de beste vriend en sociabiliteit toegevoegd. Sociabiliteit had geen directe relatie met delinquent gedrag op tijdstip 2, maar er was wel sprake van een modereerende invloed van sociabiliteit op de relatie tussen delinquent gedrag van de beste vriend en van de respondent (zie Tabel 4). Grafiek 1 is een weergave van het interactie-effect. In deze figuur is aan de bovenste lijn te zien dat het verschil in delinquent gedrag tussen tijdstip 1 en tijdstip 2 het sterkst toeneemt wanneer de beste vriend van de respondent delinquent is en de respondent een hoge mate van sociabiliteit bezit.

Verlegenheid. Verlegenheid had geen directe relatie met delinquent gedrag op tijdstip 2, maar er was sprake van een interactie-effect met delinquent gedrag van de beste vriend (zie Tabel 4). De resultaten in grafiek 1 zijn vergelijkbaar voor verlegenheid: delinquent gedrag op tijdstip 1 en tijdstip 2 neemt het sterkst toe op het moment dat de beste vriend van de respondent delinquent gedrag vertoont en de respondent weinig verlegen is. Wanneer de respondent een beste vriend heeft die niet delinquent is, is er geen verschil in delinquent gedrag tussen tijdstip 1 en tijdstip 2.

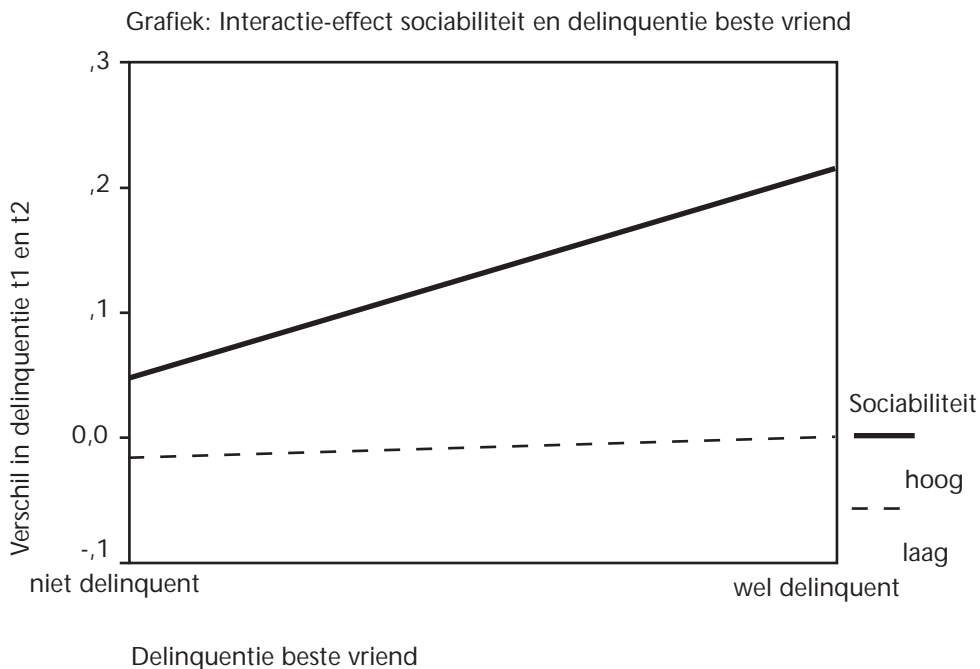
Eenzaamheid. De bevindingen voor de voorspelling van een gevoel van eenzaamheid waren vergelijkbaar met die voor sociabiliteit, al werd er een klein direct effect gevonden van eenzaamheid op delinquentie op tijdstip 2. In de laatste regressieanalyse wordt het interactie-effect van de variabelen eenzaamheid en delinquent gedrag van de beste vriend aangetoond (zie Tabel 4). Delinquent gedrag neemt het sterkst toe op het moment dat de beste vriend van de respondent delinquent gedrag vertoont en zich eenzaam voelt.

Tabel 4

Hierarchische Regressie Analyses voor het Effect van Delinquent Gedrag Adolescent t1, Delinquentie Beste Vriend en Sociale Emotionele Problemen op Delinquentie t2

	Gebrek aan sociabiliteit		Verlegenheid		Eenzaamheid	
	β	R^2	β	R^2	β	R^2
Stap 1		.32		.32		.32
Delinquentie t1	.56***		.56***		.56***	
Stap 2		.34		.34		.34
Delinquentie t1	.53***		.53***		.53***	
Delinquentie beste vriend	.16***		.16***		.16***	
Emotioneel probleem	-.00		-.04		.05*	
Stap 3		.34		.35		.35
Delinquentie t1	.53***		.53***		.52***	
Delinquentie beste vriend	.16***		.14***		.16***	
Emotioneel probleem	-.00		-.04		.06*	
Interactie-effect (Delinquentie beste vriend * Emotioneel probleem)	-.06**		.07**		.08**	

* $p < 0.10$; ** $p < 0.05$; *** $p < 0.01$

Discussie

Het huidige onderzoek is ingegaan op de invloed die vrienden hebben op delinquent gedrag van vroeg-adolescenten. Allereerst is onderzocht of adolescenten die delinquent gedrag vertonen vaker een vriend hebben die ook delinquent is. Aangetoond werd dat delinquente adolescenten vaker een vriend hebben die ook delinquent is dan adolescenten die geen delinquent gedrag vertonen. Er werd geen verschil gevonden tussen jongens en meisjes. Vervolgens is bij de tweede hypothese bekeken of een adolescent met een delinquente beste vriend eerder geneigd is zich ook delinquenter te gedragen. We vonden dat er een relatie is tussen delinquent gedrag van de beste vriend en delinquent gedrag van de adolescent op tijdstip 2, gecontroleerd voor individuele verschillen in delinquentie op tijdstip 1. De invloed van vrienden draagt dus voor een deel bij aan de ontwikkeling van delinquent gedrag van adolescenten. Ten derde wordt duidelijk dat er een samenhang bestaat tussen emotionele problemen en delinquent gedrag. We vonden een sterke onderlinge samenhang in de univariate analyses tussen delinquent gedrag en de niet-sociale emotionele problemen stress, zelfvertrouwen en depressie. Echter, er werden geen multivariate relaties gevonden tussen delinquentie en de emotionele problemen depressie, sociabiliteit, verlegenheid, stress. Deze waren er wel tussen zelfvertrouwen en eenzaamheid enerzijds en delinquent gedrag van vroeg-adolescenten anderzijds. Onze laatste hypothese was: emotionele problemen modereren de relatie tussen delinquente vrienden en delinquent gedrag van de vroeg-adolescent. Uit de bevindingen kwam duidelijk naar voren dat juist de emotionele problemen die sociaal van aard zijn een modererende invloed hadden op de relatie tussen delinquent gedrag van de beste vriend en de vroeg-adolescent. Dit houdt in dat de mate waarin het delinquente gedrag van de wederkerige vriend veranderingen in delinquent gedrag van jongeren voorspelt afhankelijk is van emotionele problemen die de jongere heeft. Wanneer we bijvoorbeeld kijken naar eenzaamheid, dan

zien we dat vroeg-adolescenten die een delinquente beste vriend hebben én in hoge mate eenzaamheid ervaren een grotere toename van delinquent gedrag laten zien tussen tijdstip 1 en 2 dan adolescenten die geen delinquente beste vriend hebben. De belangrijkste conclusie van dit onderzoek is dat er sprake is van een beïnvloeding door vrienden op delinquent gedrag van vroeg-adolescenten en dat een hoge sociabiliteit, een sterk gevoel van eenzaamheid en een lage mate van verlegenheid een modererende rol spelen bij deze invloed van delinquente vrienden.

Delinquent gedrag van vroeg-adolescenten

Consistent met eerdere bevindingen vindt het huidige onderzoek een verschil in delinquent gedrag tussen jongens en meisjes. Jongens tonen meer (verschillende) delicten dan meisjes (Rovers & Wouters, 1996). Jongens zijn op beide tijdstippen delinquenter dan meisjes. Daarnaast geven de correlaties aan dat er een samenhang bestaat tussen delinquent gedrag op tijdstip 1 en delinquent gedrag op tijdstip 2. Dit betekent voor het huidige onderzoek dat vroeg-adolescenten die delinquent gedrag vertonen op tijdstip 1, dit ook op tijdstip 2 geneigd zijn te doen. Deze samenhang bleek hoger voor jongens dan voor meisjes, wat inhoudt dat jongens stabiel zijn in hun gedrag (zie ook Ferdinand, Verhulst & Wiznitzer, 1995; Achenbach, Howell, McConaughy & Stanger, 1995).

Wanneer we verder kijken naar de resultaten dan zien we dat er, in tegenstelling tot eerdere onderzoeken (Loeber et al., 2001; Overbeek et al., 2001), geen significante toename is van delinquent gedrag van vroeg-adolescenten in de leeftijdsfase van 11-14 jaar en in dit geval van tijdstip 1 naar tijdstip 2. Dit kan mogelijk te maken hebben met het korte interval tussen de twee metingen.

We vonden dat adolescenten die delinquent gedrag vertonen vaker delinquente vrienden hebben dan adolescenten die niet delinquent zijn. Dit resultaat is consistent met eerdere bevindingen dat vroeg-adolescenten zich conformeren aan het gedrag van vrienden om deel te kunnen nemen aan een bepaalde vriendengroep (Cairns et al., 1988; Lissenberg et al., 1999; Snyder et al., 1986). Daarnaast is in het huidige onderzoek aangetoond dat delinquente vrienden het gedrag van adolescenten beïnvloeden. Ook Brendgen et al. (2001) laten in hun studie zien dat er een significante relatie is tussen de gerichtheid op delinquente vrienden en het daaropvolgend delinquent gedrag van de adolescenten in een latere periode. Verscheidene andere studies vonden dezelfde resultaten (Dishion et al., 1995; Patterson et al., 1992; Stoolmiller & Skinner, 1991). Met betrekking tot delinquent gedrag kan een vroeg-adolescent onder invloed van een goede vriend (meer) delinquent gedrag gaan vertonen over een bepaalde periode (Brendgen et al. 2000; Vitaro et al., 2000). De resultaten van het huidige onderzoek tonen aan dat dit zelfs op een korte termijn van zes maanden plaats kan vinden.

Emotionele problemen en delinquent gedrag

Consistent met onderzoeksresultaten van Overbeek et al. (2001) heeft het huidige onderzoek aangetoond dat meisjes meer emotionele problemen ervaren dan jongens. In tegenstelling tot Overbeek et al. (2001) en Brendgen et al. (2000) kwam in het huidige onderzoek naar voren dat depressie niet vaker voorkomt bij meisjes dan bij jongens. Een ander niet-sociaal emotioneel probleem, zelfvertrouwen, bleek een klein effect te hebben op delinquent gedrag van vroeg-adolescenten, net als het sociaal-emotioneel probleem eenzaamheid. Dit laatste resultaat is in tegenspraak met eerdere bevindingen van Brendgen et al. (2000) waar geen significante relatie werd gevonden tussen eenzaamheid en delinquent gedrag.

In 1971 suggereerde Bandura al dat kenmerken van vriendschappen, of kenmerken van vrienden de invloed van deviante vrienden kunnen modereren. Agnew (1991) laat zien dat de omgang met vrienden die deelnemen in serieuze delinquente activiteiten alleen bepalend is voor individueel probleemgedrag als het gaat om hechte vriendschapsrelaties. In het huidige onderzoek was de assumptie eveneens dat beïnvloeding door leeftijdgenoten pas echt plaats vindt wanneer beide adolescenten elkaar als vrienden ervaren. De wederkerigheid in vriendschappen was dan ook een voorwaarde om toegelaten te worden tot de uiteindelijke steekproef. Respondenten zonder wederkerige vriendschap zijn niet meegenomen in de verschillende analyses. De resultaten tonen aan dat de bewering van Agnew ook van toepassing is op Nederlandse vroeg-adolescenten, alhoewel het interessant is om in toekomstig onderzoek na te gaan wat de rol is van unilaterale vriendschappen (een persoon noemt iemand als vriend maar die persoon noemt hem of haar niet) bij ontwikkeling van delinquent gedrag.

De aangetoonde modererende invloed van emotionele problemen is vernieuwend in het onderzoek naar delinquent gedrag en de rol van delinquente vrienden hierbij. We vonden dat vroeg-adolescenten met delinquente vrienden met name een grotere toename van delinquent gedrag laten zien tussen tijdstip 1 en tijdstip 2 op het moment dat ze een sterke mate van eenzaamheid ervaren, weinig verlegen zijn of een hoge mate van sociabiliteit bezitten. Wanneer we kijken naar eenzaamheid zou een mogelijke verklaring hiervoor kunnen zijn dat eenzame jongeren meer behoefte hebben aan contact met leeftijdgenoten dan minder eenzame jongeren, die reeds in deze behoefte voorzien zijn. Adolescenten die zich eenzaam voelen willen graag bij een groep horen en geaccepteerd worden. Ze zullen hierdoor wellicht sneller meer belang hechten aan continuering van de vriendschapsrelatie dan jongeren die zich niet eenzaam voelen. Vanwege hun gevoelens van eenzaamheid zullen ze zich ook anders opstellen naar vrienden: waarschijnlijk zijn ze minder kieskeurig ten opzichte van het (delinquente) gedrag van degene waar ze een vriendschapsrelatie mee willen aangaan. Wanneer we kijken naar verlegenheid, dan zien we dat vroeg-adolescenten die weinig verlegen zijn een grotere toename in delinquent gedrag laten zien wanneer ze daarbij ook een delinquente beste vriend hebben. Wellicht hebben weinig verlegen adolescenten een grotere behoefte aan vriendschappen dan verlegen adolescenten. Ze willen dan graag vriendschappen onderhouden en zullen zich sneller conformeren aan gedrag van delinquente vrienden dan adolescenten die minder behoefte hebben aan het sociale contact. Ongeveer dezelfde mogelijke verklaring kan gegeven worden voor de aangetoonde hoge mate van sociabiliteit. Deze adolescenten hebben een grotere behoefte aan het onderhouden van vriendschapsrelaties en sociaal contact dan adolescenten met een lagere mate van sociabiliteit. Zij laten zich wellicht gemakkelijker door hun delinquente vrienden beïnvloeden dan andere adolescenten omdat ze meer waarde hechten aan het in stand houden van de relaties. Wat dit onderzoek onmiskenbaar aantoont is dat het verstandig is om in toekomstig onderzoek en in de ontwikkeling van theorieën over de rol van leeftijdgenoten en ontwikkeling van delinquentie bij jeugdigen meer aandacht te besteden aan persoonlijke en context factoren die de mate van vatbaarheid voor 'peer pressure' bepalen (Vitaro et al., 2000). In dit licht is het goed te wijzen op een studie van Mounts en Steinberg (1995) die duidelijk maakt dat autoritatieve opvoeding door ouders bepaalt in hoeverre jongeren zich in hun druggebruik laten leiden door het gedrag van hun vrienden. Zij vonden dat met name jongeren die niet autoritatief werden opgevoed het vatbaarst waren voor de invloed van vrienden. Het zou interessant zijn om in onderzoek na te gaan hoe persoonlijke factoren (zoals emotionele problemen) en context factoren (zoals opvoeding) de vatbaarheid van jongeren voor invloed van vrienden bepaalt.

Tekortkomingen van het huidige onderzoek

Het huidige onderzoek is gebaseerd op zelfrapportage van adolescenten over hun gedrag en gevoelens. Er is in de literatuur een uitgebreide discussie over de mogelijkheid om middels zelfrapportages delinquent gedrag te meten (o.a. Bruinsma, 1994, 1995; Luijpers, 2000; Van der Heijden, Sijtsma & 't Hart, 1995). Volgens Luijpers (2000) zijn zelfrapportages geschikt omdat hiermee in ieder geval de rangorde op de criminele gedragsschaal van respondenten ten opzichte van anderen wordt verkregen. Informatie over de 'werkelijke' frequentie of intensiteit van delinquent gedrag is volgens hem minder van belang voor theoretietoetsend onderzoek. Aan de andere kant, om de plaats in de rangorde goed te kunnen vaststellen moet er een redelijk accurate meting van delinquent gedrag zijn. Een manier om dit te verkrijgen, met name over licht delinquent gedrag waarvan we weten dat politiecijfers hier een grote onderschatting zullen laten zien, is de integratie van andere bronnen zoals vrienden, ouders en leraren (o.a. Brendgen et al., 2000). Een tweede methodologische tekortkoming van dit onderzoek is de beperking die er gesteld diende te worden in het samenstellen van de vriendenkoppels. Wederkerige vriendschapsrelaties konden namelijk alleen gevormd worden met adolescenten die zich beide binnen dezelfde school bevonden. Door deze beperking is een aantal respondenten uit de analyses verwijderd omdat ze geen vrienden binnen de dezelfde school hadden. Deze vriendschapsrelaties zijn wellicht van andere aard dan de relaties die binnen de school of de klas bestaan. Mogelijk zijn juist deze relaties delinquenter van aard. Hier kan weer bij worden opgemerkt dat het merendeel van de elf- en twaalf-jarige vroeg-adolescenten eerder klasgenoten noteren als beste vriend, zelfs wanneer ze de mogelijkheid krijgen om vrienden buiten de school te nomineren (zie ook Vitaro et al., 2000). Ten derde kan er in het huidige onderzoek niet gesproken worden van een representatieve steekproef doordat niet alle vormen van onderwijs bevraagd zijn. Zo zien we bijvoorbeeld op scholen voor speciaal onderwijs doorgaans een groter percentage jongeren met gedragsproblemen dat zich bezig houdt met delinquent gedrag. Daarnaast bevindt een deel van de delinquente adolescenten zich in internaten of justitiële jeugdinstellingen die geen deel uitmaakten van het huidige onderzoek.

Nieuwe ideeën voor onderzoek

In het huidige onderzoek is gekozen voor verschillende emotionele problemen die zijn ondergebracht onder de noemers sociaal en niet-sociaal van aard. Naast deze twee gebieden is het echter interessant om te bezien in hoeverre andere problemen, zoals lichamelijke of affectieve problemen een rol kunnen spelen. Wanneer een adolescent bijvoorbeeld heel angstig is, zal hij of zij op een andere manier met vrienden omgaan en ook op een andere manier wel of niet beïnvloed worden door het gedrag van een beste vriend. Maar ook jongeren met lichamelijke of cognitieve problemen, zoals astma, leerstoornis of zelfs acne, kunnen meer vatbaar zijn voor invloed van vrienden, met name omdat ze er meer op gericht zijn om bestaande relaties in stand te houden.

Daarnaast is het interessant om het geheel aan beïnvloedingsrelaties uit te breiden. Hierbij kan gedacht worden aan: de relatie met de ouders van de adolescent (of de kwaliteit van de relatie met de ouders), de relatie met betekenisvolle anderen, of het bekijken van overeenkomsten en verschillen tussen ouders van vriendenparen. Hierbij kan gedacht worden aan de houding van ouders ten opzichte van delinquent gedrag. Men kan zich natuurlijk afvragen in hoeverre

deze personen een directe invloed hebben op delinquent gedrag (conform Vitaro, 2000), maar daarnaast hebben deze relaties ook hun uitwerking op de manier waarop adolescenten met hun vrienden omgaan (Mounts & Steinberg, 1995). Met betrekking tot de vriendschapsrelaties zou men het verloop in vriendschapsrelaties in kaart kunnen brengen of onderzoek doen naar de duur van een vriendschap in relatie tot veranderingen in emotionele problemen en delinquent gedrag. Er zijn adolescenten die veelal korte en vaak wisselende vriendschapsrelaties hebben. Andere adolescenten hebben hun hele leven al dezelfde beste vriend. Het onderhouden van verschillende vriendschapsrelaties brengt wellicht stress of onzekerheid met zich mee. Dit geldt zeker voor de adolescentieperiode waarin het (onder)houden van vriendschapsrelaties zwaar weegt (Gavin et al., 1989; Lissenberg et al., 1999).

De huidige studie bevat verschillende vernieuwende aspecten. Ten eerste is er nog relatief weinig longitudinaal onderzoek verricht naar delinquentie van vroeg adolescenten. Daarnaast is het bestuderen en vaststellen van wederkerige vriendschapsrelaties ook redelijk nieuw in Nederlands onderzoek naar delinquentie. Niet alleen de vroeg-adolescenten zelf zijn bevraagd, maar tevens zijn de gegevens van hun beste vriend verkregen over de status van de vriendschapsrelatie en het eigen delinquent gedrag. In tegenstelling tot veel onderzoek naar dit onderwerp behoorden zowel jongens als meisjes tot de doelgroep. Als conclusie willen we aangeven dat dit onderzoek duidelijk aantoont dat het verstandig is, als het gaat om onderzoek naar de rol van vrienden bij ontwikkeling van delinquent gedrag van jongeren, na te gaan welke persoons- en contextfactoren bepalen hoe vatbaar individuele jongeren zijn voor invloed van leeftijdgenoten. In dit onderzoek hebben we aandacht besteed aan emotionele problemen, maar in toekomstig onderzoek is het aan te raden stil te staan bij een breder spectrum van modererende factoren.

Noten

1. Het veldwerk voor dit onderzoek is tot stand gekomen door een subsidie van NWO. De bijdrage van Rutger Engels is mogelijk gemaakt door een Vernieuwingsimpulssubsidie van NWO. Dit artikel is gebaseerd op de afstudeerscriptie van Kim Custers, tijdens haar studie Pedagogiek aan de Universiteit Utrecht.
2. Een van de referenten gaf aan dat het belangrijk is onderscheid te maken tussen de omvang van geregistreerde jeugdcriminaliteit en de jeugdcriminaliteit verkregen middels zelfrapportages. Wij delen deze mening en willen nadrukkelijk aangeven vooral de bevindingen van studies te bespreken die via zelfrapportages van jongeren informatie krijgen over jeugdcriminaliteit.

Literatuur

- Achenbach, T.M., Howell, C.T., McConaughy, S.H., & Stanger, C. (1995). Six-year predictors of problems in a national sample of children and youth: II. Signs of disturbance. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 34(4), 488-498.
- Agnew, R. (1991). The interactive effects of peer variables on delinquency. *Criminology*, 29, 47-72.
- Baerveldt, C., & Bunkers, H. (1997). *Jeugd en cel*. Utrecht: De Tijdstroom.
- Baerveldt, C. (1990). *De School: Broedplaats of Broeinest? Een vergelijkend onderzoek naar de rol van de school bij de bestrijding en verspreiding van kleine criminaliteit van leerlingen*. Arnhem: Gouda Quint.
- Bandura (1971). *Social learning theory*. New York: Englewood Cliffs.
- Bosma, H.A. (1993). De ontwikkeling van persoonlijkheid en identiteit. In W.Meeus (red.),

- Adolescentie: een psychosociale benadering* (pp. 100-149). Groningen: Wolters Noordhoff.
- Brendgen, M., & Vitaro, F. (1998). Affiliation with delinquent friends: Contributions of parents, self-esteem, delinquent behavior and rejection by peers. *Journal of Early Adolescence, 18*, 244-266.
- Brendgen, M., Vitaro, F., & Bukowski, W.M. (2000). Stability and variability of adolescents' affiliation with delinquent friends: predictors and consequences. *Social Development, 9*, 205-225.
- Brendgen, M., Vitaro, F., & Bukowski, W.M. (2000). Deviant friends and early adolescents' emotional and behavioral adjustment. *Journal of Research on Adolescence, 10*, 173-189.
- Brown, B., Mounts, N., Lamborn, S., & Steinberg, L. (1993). Parenting practices and peer group affiliation. *Child Development, 64*, 467-482.
- Bruinsma, G. J. N. (1994). De test-herstest betrouwbaarheid van het meten van jeugdcriminaliteit. *Tijdschrift voor Criminologie, 6*, 218-235.
- Bruinsma, G. J. N. (1995). Repliek: De onbetrouwbaarheid van de self-report methode. *Tijdschrift voor Criminologie, 7*, 77-80.
- Cairns, R.B., Cairns, B.D., Neckerman, H.J., Gest, S.D., & Gariépy, J. (1988). Social networks and aggressive behavior: Peers support or peer rejection? *Developmental Psychology, 24*, 815-823.
- Cohen, S., Kamarck, T., & Mermelstein, R. (1983). A global measure of perceived stress. *Journal of Health and Social Behavior, 24*, 385-396.
- Coie, J., & Cillessen, T. (1993). Peer rejection: Origins and effects on children's development. *Current Directions in Psychological Science, 2*, 89-92.
- Dishion, T.J., Patterson, G.R., Stoolmiller, M., & Skinner, M.L. (1991). Family, school and behavioral antecedents to early adolescent involvement with antisocial peers. *Developmental Psychology, 27*(1), 172-180.
- Dishion, T.J., Capaldi, D., Spracklen, K.M., & Li, F. (1995). Peer ecology of male drug use. *Development and Psychopathology, 7*, 803-824.
- Eisenberg, N., Fabes, R.A., & Murphy, B.C. (1995). Relations of shyness and low sociability to regulation and emotionality. *Journal of Personality and Social Psychology, 68*, 505-517.
- Elliot, D.S., Huizinga, D., & Ageton, S.S. (1985). *Explaining delinquency and drug use*. Beverly Hills, C.A.: Sage.
- Elliot, D.S., & Menard, S. (1996). Delinquent friends and delinquent behavior: Temporal and developmental patterns. In: J.D. Hawkins (Ed.), *Delinquency and crime: Current theories* (pp. 28-67). Cambridge: Cambridge university press.
- Engels, R.C.M.E., Knibbe, R.A., & Drop, M.J. (1998). Why do adolescents drink at home? A study on psychological well-being, social integration and drinking context. *Addiction Research, 7*, 31-46.
- Engels, R.C.M.E. (1998). *Forbidden fruits: Social dynamics in smoking and drinking behavior of adolescents*. Maastricht: Datawyse.
- Engels, R.C.M.E. (2001). *The moderating role of individual characteristics on the susceptibility to peer influences on adolescent substance use*. Unpublishable manuscript.
- Ennett, S. T., & Bauman, K. E. (1994). The contribution of influence and selection to adolescent peer group homogeneity: The case of adolescent cigarette smoking. *Journal of Personality and Social Psychology, 67*, 653-663.
- Erikson, E. H. (1959). *Identity: Youth and crisis*. New York: W.W. Norton & Company.
- Farrington, D.P., Ohlin, L.E., & Wilson, J.Q. (1986). *Understanding and controlling crime: Toward a new research strategy*. New York: Springer-Verlag.
- Ferdinand, R.F., Verhulst, F.C., & Wiznitzer, M. (1995). Continuity and change of self-reported problem behaviors from adolescence into young adulthood. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 34*, 680-690.
- Finkenauer, C., Engels, R. C. M. E., Meeus, W., & Oosterwegel, A. (2002). Self and identity in early adolescence. In T. M. Brinthaup & R. P. Lipka (Eds.), *Understanding the self of the early adolescent* (pp. 25-56). State University of New York Press.

- Gavin, L. A., & Furman, W. (1989). Age differences in adolescents' perceptions of their peer groups. *Developmental Psychology, 25*, 827-834.
- Hakkert, A., Van Wijk, A., Ferwerda, H., & Eijken, T. (1998). *Groepsriminaliteit. Een terrein-verkenning op basis van literatuuronderzoek en een analyse van bestaand onderzoeksmateriaal, aangevuld met enkele interviews met sleutelinformanten en jongeren die tot groepen behoren*. Den Haag: Ministerie van justitie, Directe preventie, Jeugd en sanctie beleid. SDU Grafisch bedrijf.
- Heijden, P. G. M. van der, Sijtsma, K., & Hart, H. 't (1995). Self-report delinquentie-schalen zijn nog steeds betrouwbaar. Een reactie op de studies van Bruinsma. *Tijdschrift voor Criminologie, 7*, 71-82.
- Houtzager, B., & Baerveldt, C. (1999). Just like normal: A social network study of the relation between petty crime and the intimacy of adolescent friendships. *Social Behavior and Personality, 27*, 177-192.
- Kandel, D.B., & Davies, M. (1982). Epidemiology of depressive mood in adolescents: An empirical study. *Archives of General Psychiatry, 39*, 1205-1212.
- Kruissink, M., & Essers, A. A. M. (2001). *Ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit: periode 1908-1999*. Den Haag: WODC.
- Laan, P. van der, Essers, A.A.M., Huijbregts, G.L.A.M., & Spaans, E.C. (1998). Ontwikkeling van jeugdcriminaliteit: periode 1980-1996. Een tussentijds verslag. *Onderzoeksnotities 1998/5*. Den Haag: WODC.
- Lissenberg, E., Van Ruller, S., & Van Swaaningen, R. (1999). *Tegen de regels III: Een inleiding in de criminologie*. Nijmegen: Ars Aequi Libri.
- Loeber, R., Slot, N.W., & Sergeant, J.A. (2001) *Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie: Omvang, oorzaken en interventies*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Luijpers, E. (2000). *Intentie tot exploratie, sociale binding en delinquent gedrag van Nederlandse jongeren*. Utrecht: Uitgeverij Eburon.
- Luijpers, E.T.H., Overbeek, G.L., & Meeus, W.H.J. (2001). *Zicht op jeugd: Risicogedrag van adolescenten 2; Prevalentie, persistentie en samenhang*. Den Haag: Van Gorcum.
- Moffitt, N. (1990). The neuropsychology of juvenile delinquency: A critical review. In M. Tonry, & N. Morris (Eds.), *Crime and Justice* (pp. 99-169). Chicago: University of Chicago press.
- Nijboer, J. A. (1997). *Delinquentie en dwang. Ontwikkeling van delinquent gedrag bij leerlingen van het speciaal onderwijs*. Groningen: RUG.
- Overbeek, G., Vollebergh, W., Meeus, W., Engels, R., & Luijpers, E. (2001). Course, co-occurrence and longitudinal pathways between emotional disturbance and delinquency from adolescence to young adulthood: A six-year three-wave study. *Journal of Youth and Adolescence, 30*, 401-426.
- Pagani, L., Tremblay, R.E., Vitaro, F., Kerr, M., & Mc Duff, P. (1998). The impact of family transition on the development of delinquency in adolescent boys: A 9 year longitudinal study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines, 39*, 489-499.
- Pagani, L., Boulerice, B., Vitaro, F., & Tremblay, R.E. (1999). Effects of poverty on academic failure and delinquency in boys: A change and process model approach. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines, 40*, 1209-1219.
- Parker, J.G., & Asher, S.R. (1993). Friendship and friendship quality in middle childhood: Links with peer group acceptance and feelings of loneliness and social dissatisfaction. *Developmental Psychology, 29*, 611-621.
- Patterson, G.R. & Dishion, T.J. (1985). Contribution of families and peers to delinquency. *Criminology, 23*, 63-77.
- Patterson, G.R., Reid, J.B., & Dishion, T.J. (1992). *Antisocial boys*. Eugene, OR: Castalia.
- Rantakillio, P., Myhrman, A., & Koironen, M. (1995). Juvenile offenders, with special reference to sex differences. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, 30*, 113-120.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the Adolescent Self-image*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

- Rovers, B., & Wouters, M. (1996). De nazaten van Pietje Bell. Eerste resultaten van een zelfrapportage onderzoek naar regelovertreding onder Rotterdamse kinderen. *Tijdschrift voor Criminologie*, 38, 1, 21-34.
- Russel, D., Peplau, L.A., & Cutrona, C.E. (1980). The revised UCLA Loneliness Scale: Concurrent and discriminant validity evidence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39, 472-480.
- Simons, R.L., Wu, C., Conger, R.D., & Lorenz, F.O. (1994). Two routes to delinquency: Differences between early and late starters in the impact of parenting and deviant peers. *Criminology*, 32, 247-275.
- Snyder, J., Dishion, T.J., & Patterson, G.R. (1986). Determinants and consequences of associating with deviant peers during preadolescence and adolescence. *Journal of Early Adolescence*, 6, 29-34.
- Thornberry, T. P. (Ed.) (1997). *Developmental theories of crime and delinquency: Volume 7, advances in criminological theory*. New Brunswick, NJ: Transaction Publisher.
- Tremblay, R.E., Masse, L.C., Vitaro, F., & Dobkin, P.L. (1995). The impact of friends' deviant behavior on early onset of delinquency: Longitudinal data from 6 to 13 years of age. *Development and Psychopathology*, 7, 649-667.
- Vitaro, F., Gendreau, P.L., Tremblay, R.E., & Oligny, P. (1998). Reactive and proactive aggression differentially predict later conduct problems. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 39, 377-385.
- Vitaro, F., Brendgen, M., & Tremblay, R.E. (2000). Influence of deviant friends on delinquency: Searching for moderator variables. *Journal of Abnormal Psychology*, 28, 313-325.
- Warr, M. (1993a). Age, peers and delinquency. *Criminology*, 31, 17-40.
- Warr, M. (1993b). Parents, peers and delinquency. *Social Forces*, 7, 247-264.
- Weerman, F. M. (1998). *Het belang van bindingen. De bindingstheorie als verklaring voor verschillen en veranderingen in delinquent gedrag*. Groningen: RUG.
- Wenar, C., & Kerig, P. (2000). *Developmental Psychopathology: From infancy through adolescence*. New York: Mc Graw-Hill.